

L'arxivera fotogràfica ha donat un passeig gràfic pel passat de l'Ateneu de Sant Just Desvern i n'ha descobert imatges desconegudes. L'especialista explica el procés de documentació, arxivística i de conservació útil per a qualsevol entitat.

Quina és la teva tasca, com a arxivera fotogràfica?

Com arxivera especialitzada en col·leccions fotogràfiques la meua tasca és la de conservar i facilitar l'accés a la fotografia. Donada la singularitat de la fotografia -com a font documental-, cal un bon coneixement dels materials que la integren per tal d'identificar-los i adequar les infraestructures necessàries per instal·lar i conservar aquestes imatges en les millors condicions possibles. L'accés a la informació requereix d'una descripció arxivística seguint uns codis estàndards, que afegit a la digitalització dels fons fotogràfics, faciliti la seva difusió online.

"Ser arxivera fotogràfica és un treball d'arqueologia entre emulsions fotogràfiques"

Alhora requereix un coneixement de les limitacions legals que comporta la propietat intel·lectual de cada conjunt de fotografies. Finalment, una arxivera fotogràfica ha de sentir la necessitat de conèixer el context de creació d'aquestes imatges, per tal de situar-les en el moment i lloc precís en que es va produir la captura d'aquella instantània. Un treball d'arqueologia entre emulsions fotogràfiques.

La conservació de fons fotogràfics és habitual a les entitats?

Si, és molt habitual, més del que es pensa! Les entitats sovint guarden moltes més fotografies que no pas documents textuais. Acostumen a realitzar un registre fotogràfic dels principals actes de la vida social que es desenvolupa al centre, que es guarda, habitualment, a la secretaria del centre. En el cas dels ateneus, atesa la finalitat cultural educativa o instructiva d'aquestes entitats, la biblioteca era un element bàsic de la vida ateneística on també es troba, habitualment, aquest material fotogràfic. Les entitats històriques guarden gran quantitat de fotografies de totes les tipologies, suports, formats, procediments, continguts i autories. L'evolució històrica de les entitats ha definit, en molts casos, els seus continguts i ha fet possible la riquesa de les seves col·leccions.

Habitualment es contractava a un fotògraf professional per realitzar el registre gràfic de la vida social de l'entitat. És el cas de Manuel Mateo Collino (1921-2005), qui va guanyar, de forma consecutiva, els concursos de servei de fotògraf de l'Ateneu de Sant Just Desvern des de 1956. També s'afegien a l'arxiu -de forma esporàdica- fotografies procedents de socis de l'entitat, així com de ciutadans anònims i associacions que feien arribar aquestes imatges. D'una forma o altra, aquestes fotografies romanen en calaixos, arxivadors, en capsos i fins i tot, en alguns casos, emmarcades i exposades en les parets de les entitats.

Quines dificultats suposa el manteniment del suport fotografia?

La fotografia es presenta en diversos suports, des del metall, plaques de vidre, suports plàstics, còpies positives i imatges digitals. A més de la multiplicitat de suports, hem d'afegir una gran varietat de formats, que es corresponen alhora amb una gran diversitat d'estats de conservació. Són molts, per tant, els factors vinculats a la preservació dels documents fotogràfics, que determinen des de la fase inicial la política de gestió d'aquests fons.

"Les condicions ambientals, la manipulació i l'emmagatzematge determinen el bon estat de conservació de les fotografies".

Entre aquests factors, es troben les condicions ambientals per les quals han passat les fotografies, les pràctiques incorrectes respecte a la seva manipulació i emmagatzematge, així com les conseqüències desafortunades dels desastres naturals. Per aquest motiu, és molt important que en la fase inicial de tractament dels fons fotogràfics es creï un dipòsit amb les condicions mediambientals de preservació necessàries. La conservació preventiva té com a finalitat reduir el deteriorament dels objectes, mitjançant el control de les seves causes. És imprescindible aplicar mesures per a la protecció de la documentació, des del primer moment de la seva manipulació, i durant el seu emmagatzematge, transport o exposició.

Com pot, una entitat, engegar un projecte de recuperació documental de forma participativa?

Abans d'engegar un projecte és necessari conèixer quina documentació es conserva a l'entitat i sobretot, en quin estat de conservació es troba, ja que en alguns casos serà necessari implementar algunes actuacions de preservació. Cal començar, doncs, per un coneixement de l'arxiu: què tenim, quin tipus de material i volum, on i com ho tenim i, finalment, i molt important, quin ús en volem fer. Una vegada comptem amb aquest coneixement es pot engegar un projecte participatiu de tots els socis de l'entitat, en dos àmbits principalment: en la recuperació de totes aquelles fotografies relacionades amb els esdeveniments celebrats o organitzats per l'entitat, i en segon lloc, en la identificació i descripció de les imatges. La participació dels socis de l'entitat en la documentació de l'arxiu fotogràfic constitueix un extraordinari valor afegit per la recuperació de la seva història. En el cas de l'Ateneu de Sant Just Desvern, va ser la Junta qui va engegar una crida als socis, tant per recuperar material, com per ajudar en les tasques de documentació del fons.

Explica el procés que has seguit en el cas de l'Ateneu de Sant Just Desvern?

En el cas de l'Ateneu de Sant Just Desvern, ens vam centrar, en aquesta primera fase, en la fotografia analògica, és a dir, les còpies positives, diapositives i negatius en acetat, que custodiava el centre, deixant per una altra fase del treball, la fotografia digital. Existia una gran dispersió dels fons, una part de les imatges fotogràfiques es trobaven emmarcades i penjades en la sala de Juntes de l'entitat, altres entre expedients textuais i documentació diversa, que havia estat inventariada en fases anteriors. Calia recopilar aquesta documentació gràfica, i estudiar la procedència d'aquestes imatges, per tal de conèixer l'origen dels documents i sobretot, el context de creació. D'aquesta forma es van poder recuperar les imatges que integraven un mateix reportatge, i per tant, identificar les agrupacions fotogràfiques existents en l'entitat: els fons i les col·leccions.

L'anàlisi formal de les fotografies va permetre contextualitzar-les. Conèixer en alguns casos l'autoria, així com el contingut i els materials components de cadascuna de les imatges. Per tal d'estructurar la documentació i tenir una visió de conjunt, es van classificar les imatges, i es van ordenar. Seguint els estàndards de descripció i amb el programari de que disposava l'entitat, es van descriure les fotografies i ara es troben en un repositori de l'entitat enllaçat amb l'Arxiu Municipal de Sant Just Desvern, per tal que els socis de l'entitat -i la ciutadani-a puguin completar les dades. Les fotografies es van netejar i ensobrar en fundes de conservació, així com signaturitzar dins les capses de conservació que es van instal·lar en l'espai condicionat com arxiu fotogràfic amb un sistema d'arxivament en prestatgeries.

"El primer tresor va ser la recuperació de la fotografia més antiga que es conserva de les Escoles de l'Ateneu, datada al voltant de 1917".

Quins tresors t'has trobat durant el projecte?

El primer tresor va ser la recuperació de la fotografia més antiga que es conserva de les Escoles de l'Ateneu, datada al voltant de 1917. Es trobava emmarcada i exposada a la Sala de Juntes de l'entitat. A una cantonada de la imatge, molt malmesa, es troba de forma manuscrita una signatura que indica, Luís de Olalde, nom d'un fotògraf del qui es coneix activitat fotogràfica des de 1897. Aquesta imatge és un autèntic tresor. En ella, es pot veure un gran nombre de socis que van participar en la construcció de les escoles i que el fotògraf va col·locar en l'espai com si d'una escenificació es tractés.

Entre les imatges fotogràfiques que es trobaven penjades a les parets, hi havia una sèrie de fotografies que havien format part dels concursos que organitzava la S.E.A.S. (Secció Excursionista de l'Ateneu Santjustenc) als anys 1950. En el moment de desmuntar aquelles imatges, vaig descobrir algunes anotacions al reversos, com el nom del participant, l'etiqueta de l'any en el qual havia participat, el lema, així com el premi que havia guanyat. Relacionat amb aquests concursos, procedent del magatzem de secretaria, es va trobar una planxa de gravat amb la imatge que van fer servir per la convocatòria d'aquests concursos.

Juntament amb la fotografia, la revisió del fons textual de l'Ateneu de Sant Just Desvern em va portar noves sorpreses. En un dels llibrets del Quadre Escènic de l'Ateneu vaig trobar una fotografia. Es tractava del llibret de la comèdia teatral "Com s'enreda la troca", d'Emili Graells Castells (estrenada al Teatre Coliseum el 21 d'abril de 1919 i publicada per l'editorial "Catalunya Teatral" el 1934). La imatge és un precís retrat de la Nati Izquierdo,

una actriu identificada per Maria Quintana i Palmira Badell del Centre d'Estudis Santjustencs, que també han participat en aquesta fase de documentació del fons fotogràfic.

Un altre tresor ha estat poder recórrer els espais que integren l'actual Ateneu de Sant Just Desvern a través de les fotografies: l'antic teatre, el cafè-bar, la biblioteca i la sala de projecció, on es trobava la càmera de cinema. Un extraordinari passeig gràfic pel passat de l'entitat, la vida social a l'Ateneu dels anys 1940 a 1960, els balls, les festes de carnestoltes, la Festa Major, les agrupacions corals.

"Cal fer accessible el patrimoni fotogràfic custodiat a les entitats per aconseguir feedback amb la ciutadania"

Com es pot fer arribar a la ciutadania l'interès per consultar els arxius fotogràfics d'una entitat?

L'interès ve lligat al coneixement. Des que es fa difusió que l'entitat comença un pla d'organització i conservació dels seus fons fotogràfic, els socis de l'entitat, com la ciutadania en general, comencen a interessar-se per aquests fons. Realment és un treball apassionant, que enganxa a qui s'apropa. Per aquest motiu, cal fer accessible el patrimoni fotogràfic custodiat a les entitats per aconseguir feedback amb la ciutadania. Alhora és molt important, implicar-la en aquestes tasques, sota la supervisió professional, com a part activa del procés de tractament arxivístic dels fons fotogràfics.